کام فۆڕمی نوێ وکام زمانی نوێی بورهان بەرزنجی لە شیعردا؟! ... سەدیق سەعید ڕواندزی

یەکێك لە خاسیەتە دیارەکانی تێکستی نەمر ئەوەیە،کە هەمیشە خوێنەردەتوانێت بگەڕێتەوە سەری و بەر مانای دیکەی جیاوازتر بکەوێت.ئەم جۆرە دەقانە، سنووری زەمەن وشوێن دەبڕن ولە یەك کاتدا هەم دەقێکی مێژوویین، هەم ئێستایین.ئەم خاسیەتە بە شێوەیەکی دیار لە ئەزموونی شیعری کلاسیکی کوردی دەبینرێت، کە وێرای تێپەڕبوونی چەند سەدەیەك بە سەر نووسینیان، کەچی هێشتا دەخوێنرێنەوە و بگرە هەندێکییان شڕۆڤەش نەکراون!.بێگومان هەر دەقێك نەیتوانی لەو چوارچێوە زەمەنی و مێژوویە دەرچێت کە دەقەکەی تیادا نووسراوە،ئەوا دەچێتە پەراوێزی مێژوو.بۆ ئەوەی دەقێکیش نەبێتە بەشێك لە مێژوو بەمانا ئەدەبییەکەی، ئەوا دەبێ وزە و هێزی ئەوەی تێدا بێت بەردەوام بخوێنرێتەوە. دەکرێ ئەی ڕەقیبی دڵدار نموونەیەکی دیار بێت لەو تێکستە نەمرانەی کە سنووری مێژوو دەبڕن. ئەی ڕەقیب کە دەیان ساڵە نووسراوە، لە ئێستادا نەك هەر دەخوێنرێتەوە، بگرە بۆتە ماڕشی نەتەوەیی ئێمە و بەشێکی دیار لە کۆنەستی میللی نەتەوەیی ئێمە.بێگومان، هەموو دەوقێك ناتوانێت شوناسی نەمریبوون وەربگرێت و نەچێتە پەراوێزی مێژوو.لە ئێستادا گوتاری بە شێکی زۆری شیعری ئەو سەردەمە نەك هەر نابنە جێگەی تێڕامان و خوێنەوەی خوێنەر، بەڵکو هەر لەگەڵ نووسینیشیاندا دەقی مردوون. واتە هەر ساتی یەکەمی خوێنەوەی دەقەکە، خوێنەر درك بەوە دەکات کە لە بەردەم تێکستێکدایە کە جگە لە یەکجار بینین و خوێنەوە، ناتوانێت کۆنتاکی لەگەڵ هەبێت. چ جای ئەوەی دوای چەند ساڵێك وجارێکی تر بگەڕێتەوە سەری.

بەشێك لە شیعری ئێستا، لەئاستی زمان و گوتاردا، هێندە سادە و ڕووت دەکرێتەوە، وەك ئەوەی لە بەردەم دەقێکی میللی بین نەك شیعر. کە یەکێکە لەو ژانرە جوانانەی چێژو جوانی بەخوێنەر دەبەخشێت.ئەو سادەبوونە هەر تەنها لە ئاستی فۆڕمدا نییە، بگرە لە ڕووی ناوەڕۆکیشەوەیە.زۆرجار ئەو سادەبوونەوەیە مانا ون دەکات و یان بەر مانایەك دەکەوین، کەخاڵی لە هەموو جۆرە جوانی و شیعرییەتێك. شیعر یەکێکە لەو دەقانەی لە یەك کاتدا جوانی و چێژ، پەیام و مانا بە خوێنەر دەدات. لە خوێنەوەی شیعردا،خوێنەر دەبێ بەر هەموو ئەو

ڕەگەزانە بکەوێت. بەڵام لە شیعری بە شێکی زۆری نەوەی ئێستادا،خوێنەر نەك هەر چێژ لە شیعرەکان نابینێت، بگرە وەك ئەوە وایە دەقەکەی هەر نەخوێنبێتەوە. چونکە لە یەکەمین خوێنەوەدا دەقەکە کۆتایی دێت. ئەمە وێرای ئەوەی بەر هیچ مانایەك، یاخود دژە ماناش دەکەوێت.

بەشێك لە شیعری ئێستا، ئەوەندەی تر دنیا ناشرین و وێرانتر دەکەن لە کاتێکدا ئەو جوانیانەی خوێنەر لە وێنە شیعرییەکان دەیبینێت، لە هیچ دەقێکی دیکەدا نایبینێت.چێژو جوانی، لە ڕووبەرێکی گەورەی شیعری ئێستادا ونە، هەر بۆیە زۆر بەدەگمەن ئەو دەقانە لە هزری خوێنەر دەمێننەوە،بگرە هەندێکییان لە کاتی خوێنەوەیان و لەیەکەم بەرکەوتنی خوێنەردا، هەست بە مردووی دەقەکە دەکەین وهیچ مانایەك لای خوێنەر جێناهێڵێت. بێگومان ئەم جۆرەشیعرانە، وزەو هێزی مانەوەی مێژوویان نەك هەر نییە، بگرە خوێنەوە و نەخوێنەوەیان وەك یەکە. زۆرجار، وەك خوێنەرێك لە میانەی باسکردن لە شیعرو گوتاری شیعری ئێستا، بەرچەمك و دەربڕینێك دەکەوین کە لەلایەن، بە شێك لە شاعیرانەوە دەر ئەبڕێت و بانگەشەی بۆ دەکرێت، ئەویش داهێنانی زمانی تازە و فۆڕمی تازەی شیعرییە. کەچی کاتێ شیعرەکانییان دەخوێنینەوە،دەبینین هەمان زمان و هەمان فۆڕمی شیعرییە، کە نیو سەدە زیاترە، بینای هونەری دەقی شیعری کوردی پێکدێنێت.نوێبوونەوەی شیعری لە ڕووی فۆڕم زمان و ناوەڕۆکدا، پێویستی بە داهێنانێکە کە مەودایەك لە نێوان خۆی و شیعری پێشووتر جێبهێڵێت.

بە درێژای چەندین ساڵ، شیعری کوردی، لە فۆڕمی شیعری کلاسیکی دابوو،کەچی گۆرانی نوێکەرەوەو پێشەنگی شیعری نوێی کوردی، دوای چەند سەدەیەك لە نووسینی شیعر بە فۆڕمی کلاسیکەوە، فۆڕمێکی دیکە و ئەزموونێکی دیکەی شیعری داهێنا، کە بە شیعری ئازاد ناو دەبرێت. گۆران، کە سەرەتاو دەسپێکی بە جۆرە شیعرێکی نوێ دەست پێکرد، پێشتر هیچ بانگەشەیەکی نوێکرنەوە و داهێنانی شیعری نەکرد، تەنانەت گۆران بە بەراورد لە گەڵ شاعیرە هاوتەمەنەکانی ئەوکاتی، بە شاعیرێکی کەم ئەزموون و سادە دەناسراو شیعرەکانی نە دەبوونە جێی سەرنج.بەڵام دواجار گۆران وەك داهێنەرێك و نوێخوازێك، لە مێژووی شیعری کوردی دەرکەوت و توانی دابڕان لە نێوان خۆی و قۆناغەکانی شیعری پێشووترکە قۆناغی کلاسیکییە، بێنێتە ئاراوە. لەو ساتەوە تاکو ئێستا، گۆران بە نوێکەرەوەی شیعری کوردی لە ڕووی فۆڕم و ناوەڕۆك و جێهێشتنی ئەزموونی شیعری کلاسیك دەناسرێت. بێگومان لە دوو توێی ئەزموونی شیعری کوردیدا، لەدوای گۆرانەوە

ئەزموونی جیاواز دەبینین، بەڵام نوێكەرەوەی شیعری بەو ئاستەی گۆڕانكاریی لە بینای هونەری دەقی شیعریی بهـێنا بێتە ئاراوە، بە بڕوای من وەك خوێنەرێك كە ساڵانێكی زۆرە شیعر دەخوێنمەوە، بوونی نییە. هەرچەندە لە سەرەتای هەفتاكان، گرووپی ڕوانگە و شاعیرانی كفری، هەوڵی نوێكردنەوەیەكی شیعری و ئەزموونێكی جیاواز دەدەن، بەڵام دواجار ئەزموونی ئەوانیش، دەبێتە بە شێك لە گوتاری شیعری ئەو قۆناغە، كە قۆناغێكی سیاسی و شۆڕشگێرییە و شیعر دەبێتە چەكێكی دیكەی خەبات و تێكۆشان. بۆیە كاتێ دیمانەكەی(بورهان بەرزنجی)م لە ژمارە(169و172)ی گۆڤاری خازر خوێندەوە، كە باس لەوە دەكات، فۆڕمێكی نوێ و زمانێكی نوێی هێناوەتە نێو ئەزموونی شیعری كوردی، وەك خوێنەرێكی شیعر بە پێویستمزانی هەڵوەستەیەك لە ئاست ئەو بۆچوونە بكەم و دەریبخەین، كە كامەیە ئەو فۆڕم و زمانە نوێیەی ئەم شاعیرە بانگەشەی بۆ دەكات؟ لە كوێدا زمانێكی جیاوازە و لە كوێدا جیاواز دەكەوێتەوە لەگەڵ ئەزموونی شیعری شاعیرانی ئێمە بەگشتی؟. ئایا جیاواز كەوتنەوە، تەنها بە دروشمە، یان بە ئەزموون و دنیابینی جیاواز؟.

ئایا بەرپاكردنی شۆڕشی عیشق وەك ئەوەی ئەم شاعیرە دەیڵێت، مانای نوێكردنەوەی شیعرە لە ڕووی فۆڕم و ناوەڕۆكەوە؟.ئەم دوو چەمكە چ پەیوەندییان بە یەكترییەوە هەیە؟. بێگومان هەموو نوێكردنەوەیەك، بە مانای تێكشكاندنی كۆنەكان و بیناكردنێكی جیاواز لە فۆڕم وناوەڕۆكدا. نوێكردنەوە، بەرهەمی بیر كردنەوە و ڕوانین و داهێنانێكی تازەیە، كە دابڕانێك لە نێوان خۆی و پێشووتر دێنێتە ئاراوە. نوێكردنەوەی شیعریی، كاركردنە لە سەر هەموو ئەو ڕەگەزە هونەرییانەی بینای شیعر پێكدەهێنن. ئەگەر زمان و دنیابینی شاعیرێك، درێژ كراوەی زمان و دنیابینی شاعیرانی پێش خۆی بوو، نازانم نوێكردنەوەی شیعریی لە كوێدایە؟.لە دوای گۆرانی شاعیرەوە، ئەزموونی جیاوازی شیعری دەبینرێت، بەڵام زۆر بە دەگمەن، زمان و فۆڕمی نوێی شیعری دێنە ئاراوە. تاكو ئێستا، هیچ شاعیرێكی كورد، بە شاعیرە داهێنەرو دیارەكانی نێو ئەزموونی شیعری كوردیش لە دوای گۆرانەوە، بوێری ئەوەیان نەبووەوە ئەو مافەیان بە خۆیان نەداوە، كە بڵێن داهێنەری فۆڕمی نوێ و زمانی نوێین لە ئەزموونی شیعری كوردیدا. ئیدی نازانم بورهان بەرزنجی ئەو بوێرییە و ڕاشكاوییە بێ بنەما و بێ ئەرگۆمێنتانەی لە كوێوە هێنا، تا بڵێت داهێنەری فۆڕمێكی نوێ و زمانێكی شیعری نوێیە؟!. داهێنانی فۆڕم و زمان لە شیعردا، قسە و دروشم نییە دەریببڕین و بەرزی بكەینەوە، بەڵكو ئەزموون و دەق و هێنانە ئارای چەندین خاسیەتی هونەری شیعرین، كە

پێشتر بوونییان نەبێت.

ئەزموونی (سەباح ڕەنجدەر) لە ڕووی زمان و فۆڕم و ناوەڕۆك و گوتاری شیعریشەوە، ئەزموونێکی نوێ و جیاوازە، لە ئەزموونی شیعری شاعیرانی تر، تەنانەت زمانی شیعریشی زمانێکی تایبەتە. ئەم شاعیرە نوێ وجیاوازنووسە، تا ئێستا وێرای ئەو هەموو جیاوازکەوتنەوەیە و نووسینی شیعر بە فۆڕم و ناوەڕۆکی جودا، نەمبیستووە خۆی بە داهێنەری فۆڕمی نوێ و زمانی نوێ لە شیعری کوردی بزانێت. داهێنەرەکان، بە بێ دەنگی دەنووسن و داهێنان دەکەن. ئەگەر داهێنان بە قسەو دروشم بێت، هەمووان دەبنە داهێنەر. بۆیە داهێنان، بەرهەمی ئەزموونێکی دوورو درێژی خوێندنەوە و جیاوازکەوتنەوەیەکی گەورەی دنیابینی و گوتارو ئەزموونی شیعرییە. بۆیە نازانم چۆن و لە کوێ داهێنەری فۆڕمی شیعری تازەیە لە ئەزموونی شیعری کوردیدا. لە کاتێکدا ئەزموونە جیاوازەکان،لە نێو ئەزموونی دووبارە و باودا، وەك داهێنانێکی نوێ و نوێکەرەوەیەکی شیعری دەبینرێن و دەناسرێنەوە. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە بورهان بەرزنجی کە لافی ئەوە لێ دەدات فۆڕمی نوێ و زمانی نوێی لە شیعری کوردی داهێناوە، بە یەك دە ق و بە یەك کۆپڵە شیعریش، لە گۆڤارەکەدا، نموونەی ئەو نوێکارییەی خۆی نەهێناوەتەوە تاکو هیچ نەبێت منی خوێنەر، لە پەراوێزی بەراوردکردنی ئەزموونی ئەو بە ئەزموونی شاعیرانی دیکە، ئەو جیاوازییە و داهێنانەی ئەو بە تێگەیشتنی خۆی دەیڵێت بیزانین. جیاواز کەوتنەوە، دەبێ لە سەر ئاستی دنیابینی و زمان و فۆڕم و ناوەڕۆك و گوتاری شیعرییەوە هەڵبسەنگێندرێت و شڕۆڤە بکرێت.

بەرزنجی، لە درێژەی هەردوو بەشی چاوپێکەوتنەکەیدا، بەیەك وشە و دەربڕینیش، ئاماژە بەو فۆڕمە نوێیە نادات و بە پێچەوانەوە وەڵامەکانی دوورو نزیك پەیوەندیان بەو پرسیارەوە نییە کە کامەیە فۆڕمی نوێی شیعر، کە ئەو بانگەشەی بۆ دەکات؟. بەڵکو وەڵامەکانی لە چوارچێوەی هێندێك باس و بابەتی دووبارە و سواو دەخولێنەوە. کە پێشتر هەمووان گوێبیستی ئەم جۆرە وەڵام و گوزارشتکردنانە بووینە. باسکردن لە عشق و خۆشەویستی و دنیای ڕۆمانسی، باسێکە کەم شاعیری کورد هەیە بە نەوەی ئێستاشەوە، باسیان نەکردبێت.بۆیە ئەم چەمکانە، نە مانای فۆڕمی نوێ و نە مانای زمانی نوێش دەگەیەنن. بەشێکی زۆر لە نووسەرانی ئێمە، چونکە سەرپێی و ڕاگوزەر لە نوێگەریەتی و نوێکردنەوەی شیعر گەیشتوون، ئیدی بە داخەوە هەر بەو تێگەیشتنە سەرەتاییەی خۆشیانەوە، بانگەشەی ئەوە دەکەن کە فۆڕمی نوێ و زمانی نوێیان هێناوەتە نێو ئەزموونی شیعری کوردی، بە بێ

ئەوی بوێریی و توانای سەلماندنی ئەو بێچوونانەی خۆیان هەبێت. نوێکردنەوەی شیعر، بە ئەزموونی شیعری جیاوازو زمان و فۆڕمی جیاوازە، نەك بە دروشم و قسەی نێو چاوپێکەوتنەکان. دەبووایە بورهان بەرزنجی، کە ئەو بانگەشەیە دەکات، نموونەیەکیش لە شیعرەکانی خۆی بێنێتەوە، تاکو خوێنەران بەراوردی ئەزموونی شیعری شاعیرانی دیکەی پێ بکەن و لە پەراوێزیشەوە، ئەو فۆڕمە نوێیە ببینن، تاکو بزانن لە کوێدا نوێیە و لە کوێدا جیاواز کەوتۆتەوە لە گەڵ شاعیرانی تر. هیوادارم نووسەرانی ئێمە، وردترو بەرپرسیاریانەتر،گوزارشت لە چەمك و دەربڕینەکان بکەن و هەروەها وەڵامەکانییان لۆژیکی و بڕواهێنەر بێت، کاتێ دیمانەیەکی ڕۆژنامەنووسی ئەنجام دەدەن.

سەدیق سەعید ڕواندزی

• ئەم بابەتە لە ژمارە(175)ی گۆڤاری خازر تشرینی یەکەمی 2020 بڵاو کراوەتەوە…